

О. Г. Волкова,
аспірант, Одеський національний економічний університет

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВУ СТАБІЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті визначені та систематизовані фактори впливу на фінансову стабільність системи кредитної кооперації України.

In the articles certain and systematized factors of influence on financial stability of the system of credit co-operation of Ukraine.

*Ключові слова: система кредитної кооперації, кредитна спілка, фінансова стабільність.
Keywords: system of credit co-operation, credit union, financial stability.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ В ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Сьогодні розвиток національних кредитних спілок відбувається в умовах фінансової нестабільності, погіршення їх платоспроможності та здатності виконувати власні зобов'язання. У зв'язку з цим дослідження факторів, які впливають на фінансову стабільність кредитних спілок, набувають особливого значення для подальшої розбудови системи кредитної кооперації України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій останніх років, які стосуються обраної проблеми, свідчать про наявність теоретичного аналізу щодо фінансової діяльності кредитних спілок, оцінки ризиків їх діяльності, стану державного нагляду та контролю за цими установами. Проблемам діяльності кредитних спілок на фінансовому ринку України присвячено багато наукових праць, зокрема, В. Гончаренко, Р. Коцовської, А. Пожар, О. Мєшко [1—4].

НЕВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Разом із тим, погіршення фінансового стану кредитних спілок України внаслідок впливу фінансової кризи 2008—2009 рр. обумовлюють необхідність подальших наукових досліджень щодо визначення та дослідження факторів, які впливають на фінансову стабільність кредитних спілок, розробці рекомендації щодо вдосконалення регулювання фінансової діяльності цих установ.

МЕТА СТАТТІ

Визначення, систематизація та здійснення аналізу факторів впливу на фінансову стабільність системи кредитної кооперації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Незважаючи на те, що історія кредитно-кооперативного руху в Україні починає свій відлік з 1992 року, питання фінансової стабільності кредитних спілок в

Україні почало обговорюватись практично останні чотири роки, після того, як кредитні спілки пройшли етап свого кількісного зростання за всіма показниками. Особливо актуальним це питання стало у зв'язку із фінансовою кризою восени 2008 року.

Дослідження проблеми забезпечення фінансової стабільності кредитних спілок викликає необхідність визначення факторів, які впливають на фінансову стабільність цих установ.

Використовуючи розповсюджену класифікацію факторів на екзогенні (зовнішні) та ендогенні (внутрішні) [5, с. 38] віднесемо до екзогенних (зовнішніх) факторів, які впливають на фінансову стабільність системи кредитної кооперації: стан фінансового ринку, економічний стан населення, регулюючу політику держави. До ендогенних (внутрішніх) факторів — якість та структуру активів та пасивів кредитних кооперативів, адекватність їх капіталу, ліквідність та платоспроможність, рівень фінансового менеджменту, інституційну завершеність системи кредитної кооперації, функціонування системи фінансової безпеки та гарантування вкладів (рис. 1).

Регулююча політика держави. Метою державної політики регулювання системи кредитної кооперації слід визнати створення сприятливого середовища для розвитку кредитно-кооперативних установ, завдяки яким розвивається мале та середнє підприємництво, задовольняються споживчі потреби населення, вирішується проблема детінізації доходів населення.

Отже, політика держави, з одного боку, має бути направлена на підтримку соціальної ідеї взаємодопомоги населення, з другого боку, має запобігти зловживанню з боку кредитних спілок грошовими коштами населення через запобіжні заходи.

Методи державного регулювання установ кредитної кооперації можна поділити на:

1) адміністративні: ліцензування, встановлення вимог та правил діяльності на фінансовому ринку (матеріально-технічна база, кваліфікаційні вимоги до персо-

Рис. 1. Класифікація факторів впливу на фінансову стабільність системи кредитної кооперації

налу), здійснення пруденційного нагляду та контролю, вжиття заходів регуляторного впливу шляхом безвізних та виїзних перевірок, прийняття спеціального законодавства;

2) економічні: економічні нормативи, податкова політика, облікова політика НБУ, надання субсидій та дотацій, кредитування, страхування вкладів, доступ до системи рефінансування.

Державна політика щодо національних кредитних спілок з самого початку обмежується адміністративними заходами та заходами регуляторного впливу, що для забезпечення фінансово стійкої та розвинутої системи кредитної кооперації слід визнати недостатніми.

Поза межами залишаються застосування таких економічних заходів, як державне гарантування вкладів кредитних спілок, надання державних кредитів та субсидій, рефінансування кредитних спілок.

Стан фінансового ринку. Кредитні спілки є інституційними учасниками фінансового ринку держави. Отже, чим більш розвинений фінансовий ринок країни — тим більшш можливість він створює для трансформування кредитними спілками мобілізованих коштів у різноманітні фінансові активи, тим легше обертаються на ньому фінансові інструменти, за допомогою яких кредитні спілки надають кредити або залучають кошти. У результаті, з одного боку, членам кредитних спілок можуть бути запропоновані фінансові послуги з розширеним асортиментом фінансових інструментів, з другого боку, кредитні спілки мають більші можливості в управлінні власними ризиками та коливаннями ліквідності, підвищення капіталізації: можливість диверсифікування активних та пасивних операцій, трансформування та сек'юритизації активів.

Ризики кредитних спілок у процесі їх фінансової діяльності (кредитний, процентний, інвестиційний, ризик ліквідності тощо) залежать від кон'юнктури фінансового ринку, змін його параметрів: відсоткові ставки, ціна фінансових інструментів. Поряд з цим, своєрідність фінансового посередництва кредитних спілок обумовлює неоднозначний вплив фінансового ринку на їх розвиток. Основним способом накопичення (мобілізації) кредитними спілками грошових коштів є необігові фінансові інструменти — членські внески, внески (вклади) на депозитні рахунки, які не передбачають вторинного обігу. У подаль-

шому, накопиченні кошти кредитні спілки трансформують у кредити своїм членам. Це спричиняє певну замкненість системи кредитної кооперації, відносить її до сегменту фінансового ринку, який характеризується відособленістю від інших його сегментів, зокрема ринку цінних паперів, валютного ринку.

Відособлений характер фінансового посередництва кредитних спілок накладається й на низький рівень розвитку самого фінансового ринку України. Негативним проявом слабкої розвиненості національного фінансового ринку є вкрай обмежена можливість кредитних спілок інвестувати тимчасово вільні фінансові ресурси. Поряд з тим, слід зазначити, що за

умови фінансової кризи 2008—2009 рр., внаслідок відособленості кредитних спілок від кон'юнктури фінансового ринку, об'єктивних причин для дестабілізації системи кредитної кооперації не існувало. Зокрема, кредитні спілки не брали участі у спекулятивному русі фінансових ресурсів, пов'язаного із операціями з цінними паперами, з іноземною валютою, не мають у своєму кредитному портфелі валютних кредитів населення, яке не має джерел валютних надходжень. На противагу банкам, кредитні спілки не надавали довгострокові кредити за рахунок короткострокових зобов'язань Проте, для кредитних спілок постало гостре питання виникнення моральної недовіри населення до всіх фінансових установ, внаслідок якої банківська криза осені 2008 р. та масове вилучення банківських вкладів зачепила й кредитні спілки.

Економічний стан населення. Кредитні спілки, серед всіх фінансових посередників слід визнати найбільш залежними від коштів населення. З одного боку, за рахунок залучених заощаджень населення (у вигляді вкладів на депозитні рахунки та членських внесків) формується кредитні ресурси та капітал кредитних спілок. З другого боку, платоспроможність населення — позичальників кредитних спілок впливає на якість активів кредитних спілок, в яких питома вага складає саме кредитний портфель. Крім того, від платоспроможності позичальників та їх здатності повертати кредити залежать й обсяги фінансових потоків витрат кредитних спілок на повернення залучених вкладів. В умовах відсутності доступу до централізованих фондів підтримки ліквідності, виходу на міжбанківський ринок кредитування та централізованого рефінансування подібного з комерційними банками посилюється залежність стану фінансового забезпечення кредитних спілок виключно від економічного стану своїх членів.

Вищевказані екзогенні фактори мають значний вплив на фінансову стабільність системи кредитної кооперації, але не мають кількісного вимірювання на противагу таким ендогенним фінансовим факторам, як адекватність капіталу, оцінка ліквідності та платоспроможності кредитних спілок, якість та структура активів та пасивів кредитних спілок, дослідження яких здійснюється в рамках декількох систем оцінок фінансового стану та діяльності кредитних спілок, які існу-

ють у світовій практиці, а саме: CAMEL, PEARLS, CAPER, та мають конкретні цифрові результати через встановлення певних фінансових нормативів.

Зокрема, для кредитних спілок України встановлені фінансові нормативи на основі CAMEL (Табл. 1).

Такі чинники, як якість та структура активів та пасивів кредитних спілок, виступають факторами впливу на дотримання кредитними спілками вищевказаних фінансових нормативів, дають змогу визначити тенденції змін у фінансовому стані кредитних спілок та шляхи попередження або виправлення негативних проявів у ньому.

Слід визнати, що для кредитних спілок в умовах масового відтоку значної частини пасивів у вигляді депозитних вкладів внаслідок недовіри населення до фінансових установ, погіршення якості активів постає особливо відчутним та посилює актуальність вирішення питань запобігання кредитного ризику.

Ризики кредитних спілок мають бути нівельовані за допомогою достатнього розміру капіталу, завдяки якому кредитні спілки мають бути здатні виконувати прийняті на себе зобов'язання не зважаючи на стан здійснення активних операцій.

Крім рівня достатності капіталізації системи кредитної кооперації, важливою характеристикою є якість капіталу, визначення якої залежить від складових капіталу, кожна з яких має різне джерело формування та використання.

Отже, підвищення рівня та якості капіталізації має стати предметом особливої уваги в заходах по забезпеченню фінансової стійкості кредитних спілок.

Проблема капіталізації кредитних спілок тісно пов'язана з питанням забезпечення ліквідності цих установ. З цього приводу, слід зазначити, що розрізняють внутрішню та зовнішню ліквідність. Якщо внутрішня ліквідність "втілена у визначених видах активів, які швидко реалізуються та для яких є стійкий ринок і які є надійним об'єктом розміщення грошей інвестора" [6, с. 179], то зовнішня ліквідність може бути забезпечена шляхом її придбання на внутрісистемному ринку кредитної кооперації. На сьогоднішній день ліквідність системи кредитних спілок забезпечується більшою мірою через заходи забезпечення внутрішньої ліквідності — через визначення імперативного складу активів кредитних спілок, встановлення обов'язкового рівня фінансових показників їх діяльності. Щодо зовнішньої ліквідності, то з цього приводу важливого значення набувають такі внутрісистемні важелі, як інституційна завершеність системи кредитної кооперації.

У аспекті дослідження цього питання, слід зазначити що для системи кредитної кооперації залишається гострою проблема відсутності банківських установ на

Таблиця 1. Основні фінансові нормативи кредитних спілок України

Назва нормативу	нормативне значення станом на 01.01.2009р.
Норматив достатності капіталу	$\geq 10\%$
Коефіцієнт платоспроможності	$\geq 8\%$ (1 група режиму регулювання та ОКС); $\geq 7\%$ (2 група режиму регулювання)
Резервний капітал	$\geq 15\%$
Можливість нарахування плати на додаткові пайові внески протягом року або можливість розподіляти нерозподілений дохід за підсумками фінансового року на пайові внески	
Проблемні кредити до власних коштів	≤ 100
Проблемні кредити до РЗПВ	$\leq 8\%$ (для 1 групи режиму регулювання) $\leq 10\%$ (для 2 групи режиму регулювання та ОКС) $\leq 12\%$ (для 3 групи режиму регулювання)
Платні пасиви до продуктивних активів	$\leq 100\%$ (для 1 та 2 групи режиму регулювання та ОКС)
Кредити до активів	$\geq 60\%$ (для 1, 2, 3 групи режиму регулювання)
Можливість залучення коштів від членів кредитної спілки	$\geq 100\%$ (для 1 та 2 групи режиму регулювання)
Ліміт розміру наданого кредиту	$\leq 20\%$
Ліміт максимального залишку кредиту	$\leq 25\%$ (для КС) $\leq 30\%$ (для ОКС)
Великі ризики	$\leq 500\%$
Можливість запозичення коштів	$\leq 50\%$
Можливість запозичення коштів (кредити банків, об'єднаної кредитної спілки, грошові кошти інших установ та організацій з метою, не пов'язаною з наданням кредитів своїм членам або підтримання ліквідності)	$\leq 10\%$
Зобов'язання перед одним членом	$\leq 10\%$
Фінансові інвестиції до капіталу	$\leq 60\%$
Можливість поруки	$\leq 100\%$
Норматив прибутковості	$\geq 100\%$
Норматив миттєвої ліквідності	$\geq 12\%$ (для 1 групи режиму регулювання) $\geq 10\%$ (для 2 групи режиму регулювання та ОКС)
Норматив короткострокової ліквідності	$\geq 100\%$ (для 1, 2 групи режиму регулювання та ОКС)
Можливість залучення кредитів банків, об'єднаної кредитної спілки, грошових коштів інших установ та організацій, крім коштів інших кредитних спілок з метою підтримання ліквідності	$\leq 30\%$

кооперативних засадах. У публікаціях на тему розвитку не тільки національної кредитної кооперації, а й банківської системи, постійно наголошується на необхідності функціонування кооперативних банків, особливо в аспекті кредитного забезпечення потреб сільського господарства. Зокрема, Л.В. Молдаван вбачає за доцільне використання американського досвіду щодо державної підтримки у створенні кооперативних банків, наприклад, за рахунок тих державних коштів, які нині використовуються на здешевлення процентної ставки за банківськими кредитами [7, с. 62].

О. Непочатенко, розглядаючи місце кооперативних банків у системі кредитної кооперації, зазначає, що обласні кооперативні банки, мають обслуговувати потреби низових кооперативних організацій, у зв'язку з чим їх головним завданням "має стати підтримка організацій першого рівня додатковими послугами (підтримка ліквідності, розробка нових фінансових продуктів, кліринг, внутрішні платежі, забезпечення розрахункових, валютних та інвестиційних операцій тощо)" [8, с. 64].

"Інфраструктура фінансової системи впливає на доступ фінансових установ до ліквідних коштів та на їх можливості в області управління ліквідністю" [9, с. 164]. З цього приводу, на нашу думку, завдяки наявності ко-

оперативних банків, система кредитної кооперації повною мірою зможе використовувати інструменти інфраструктури фінансової системи: платіжну систему, грошовий ринок міжбанківського капіталу, валютний ринок, ринок цінних паперів та похідних фінансових інструментів, механізми регулювання системної ліквідності, у тому числі через центральний кооперативний банк.

На сьогоднішній день управління ліквідності здійснюється на рівні кожної кредитної спілки через дотримання встановлених нормативів миттєвої та короткострокової ліквідності. Управління та контроль за ліквідністю кредитних спілок на рівні системи відсутнє. З цього приводу, набуває важливого значення розуміння необхідності створення центрального кооперативного банку, який має взяти на себе регулювання попиту та пропозиції ліквідності в середині системи кредитної кооперації.

Безсумнівним способом підтримання платоспроможності та ліквідності кредитних спілок за системних криз є функціонування в системі кредитної кооперації централізованого стабілізаційного фонду, який має забезпечити доступ кредитних спілок до фінансових ресурсів системної ліквідності та системи гарантування вкладів населення як інструмент запобігання ризику масового вилучення вкладів.

Інституційна завершеність системи кредитної кооперації передбачає й ступінь розвитку сервісної інфраструктури системи, завданням якої є сприяння фінансової діяльності кредитних спілок.

Станом на 31.12.2008 рік в Україні установи сервісної інфраструктури створені та діють у рамках двох найбільш розвинених всеукраїнських асоціаціях кредитних спілок — Національної асоціації кредитних спілок (НАКСУ) та Всеукраїнської асоціації кредитних спілок (ВАКС).

На сьогоднішній день НАКСУ сформувало власну сервісну інфраструктуру: Сервісний центр НАКСУ, Учебно-методичний центр, Інформаційно-консультаційну службу. Крім того, НАКСУ виступає співзасновником Міжнародного бюро кредитних історій, разом з КредитІнфоГруп ХФ (Ісландія) та Інвестиційно-фінансовою групою "ТАС".

Сервісна інфраструктура представлена в системі Всеукраїнської асоціації кредитних спілок (ВАКС) Українською страховою компанією кредитних спілок та Обслуговуючим кооперативом "Проф-Консалт" зі своїми регіональними навчально-консультаційними центрами, членами та замовниками послуг якого є обласні асоціації кредитних спілок.

На сьогоднішній день, діяльність сервісних установ, які безпосередньо належать до системи кредитної кооперації, зорієнтована на навчання кадрів кредитних спілок та консультування останніх. Разом з тим, в умовах розвитку інноваційних процесів на фінансовому ринку, запровадження складних інструментів управління ризиком, сервісні установи мають виступити професійними агентами кредитних спілок на фінансовому ринку, бути провідниками до фінансових інновацій, забезпечити кредитні спілки інструментами управління ризиками. З цього приводу, на нашу думку, перспективним напрямом розвитку сервісних установ має бути надання послуг кредитним спілкам з управління ліквідністю, здійснення інвестиційної діяльності, що активізує діяльність кредитних спілок на фінансовому ринку та дозволить збільшити їх операційну ефективність.

Рівень фінансового менеджменту, функціями якого є планування, аналіз, регулювання і контроль, забезпечується системою фінансового управління та контролю (внутрішнього та зовнішнього) як на рівні кредитної спілки, так і на системному рівні. Якщо на системному рівні вказані функції впроваджується через здійснення державного нагляду за діяльністю кредитних спілок, то на рівні кредитної спілки рівень фінансового менеджменту залежить від її органів фінансового управління та контролю.

Ефективність фінансового менеджменту залежить від ступеня впровадження та використання фінансових інструментів та заходів, направлених на зменшення ризиків у фінансовій діяльності.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ НАУКОВИХ РОЗРОБОК

Система кредитної кооперації має досягати основних своїх цілей — зниження фінансових ризиків кредитних спілок, забезпечення їх ліквідності та достатньої капіталізації, економічної ефективності, отже, фінансової стабільності. З цього приводу особливо важливим є визначення факторів, які впливають на фінансову стабільність системи кредитної кооперації, дослідження та аналіз цих факторів, що сприятиме сталому зростанню кредитних спілок в Україні та виконаннями ними природної місії взаємокредитування населення на кооперативних засадах.

Література:

1. Гончаренко В. В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика / Гончаренко В. В. — Наукова думка, 1997. — 240 с.
2. Коцовська Р. Р. Фінансова підтримка кредитними спілками малого бізнесу: дис. ... кандидата екон. наук: 08.04.01 / Коцовська Раїса Романівна. — Львів, 2003. — 206 с.
3. Пожар А. А. Економічні та організаційні особливості розвитку кредитної кооперації в Україні: дис. ... кандидата екон. наук: 08.00.04 / Пожар Артем Анатолійович. — Полтава, 2007. — 250 с.
4. Мешко О. І. Аналіз активів неприбуткових фінансових установ: методика та організація: дис. ... кандидата екон. наук: 08.00.09 / Мешко Ольга Іванівна. — К., 2008. — 150 с.
5. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретично-методологічні аспекти: монографія / Кочетков В. М. — К.: КНЕУ, 2002. — 238 с.
6. Русанов Ю. Ю. Теорія і практика ризик-менеджмента кредитної організації Росії / Русанов Ю. Ю. — М.: Економіст, 2004. — 190 с.
7. Молдаван Л. В. Розвиток кооперації в системі кредитного забезпечення сільського господарства / Л. В. Молдаван // Економіка АПК. — 2008. — № 1. — С. 58—63.
8. Непочатенко О. О. Кредитування сільськогосподарських товаровиробників на основі диверсифікації фінансових послуг / О. О. Непочатенко // Економіка АПК. — 2007. — № 6. — С. 61—66.
9. Показники фінансової стійкості. Керівництво по складанню — Вашингтон, округу Колумбія, США: Міжнародний Валютний Фонд, 2007. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // http://www.bank.gov.ua/FSI/FSI_russian.pdf

Стаття надійшла до редакції 26.08.2009 р.